

SARMIZA CRETZIANU

DE PE VALEA MOTRULUI

Colecție inițiată și coordonată de
FILIP-LUCIAN IORGA

SARMIZA CRETZIANU

De pe Valea Motrului

Povești cu boieri, panduri
și mirese codane

Ediția a III-a

Prefață de Alin Saidac
Glosar de Laura Udrea

Redactare: Laura Udrea

Tehnoredactare computerizată: Lorena Ionică

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: Moșneni olteni. Desen de Cella Neamțu după friza potecașilor de la Biserica din Vioarești, Slătioara, Vâlcea (începutul secolului al XIX-lea). Colecția Alexandru Missirlui.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8723-03-7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CRETZIANU, SARMIZA

De pe Valea Motrului : povești cu boieri, panduri și mirese
codane / Sarmiza Cretzianu ; pref. de Alin Saidac. - București :
Corint Books, 2015

ISBN 978-606-8723-03-7

I. Saidac, Alin (pref.)

821.135.1-94

VALEA MOTRULUI — REÎNTOARCEREA ACASĂ

PREFAȚĂ

Valea Motrului, atât de frumos descrisă de Sarmiza Cretzianu, are pentru mine o rezonanță aparte.

Este zona în care mi-am petrecut cele mai frumoase momente ale copilăriei, un ținut cu peisaje minunate și legende străvechi, atât de expresiv înfățișate în cartea Sarmizei Cretzianu.

Am avut norocul să mă nasc într-o familie cu o poveste interesantă: bunicul meu patern a fost judecătorul Nicolae Saidac, urmaș pe linie maternă al boierilor Strehăieni, iar bunica, profesoara Aurelia Saidac, era descendentă a lui Trașcă Pârvulescu — personaj atât de pitoresc descris în această carte.

Toată copilăria mea a fost presărată cu diverse povești despre boiernașii de pe Valea Motrului. În tinerețea lor, buncii mei apucaseră câte ceva din obiceiurile tradiționale care s-au mai păstrat până la instaurarea comunismului. Valea Motrului rămăsese o lume conservatoare. Se respectau cu strictețe sărbătorile religioase, iar nedeile, sărbătorile locale prilejuite de hramurile bisericilor din localitățile motrene, erau un bun prilej de vizite pentru

urmașii familiilor boierești și nu numai. Aceștia se așezau la mese întinse, prilej pentru a pune la punct o serie de afaceri, de alianțe matrimoniale sau pentru a purta discuții pe diverse teme — mai ales politică.

Încă mai existau țărani care purtau cu mândrie portul popular și care, sfioși, îi salutau cu respect pe boiernașii ajunși în diverse posturi importante la Turnu Severin, Târgu Jiu, Craiova, Timișoara sau București și care reveneau în locurile natale pentru a-și vizita părinții sau rudele mai îndepărtate. Ca mijloace de transport predominau trăsurile, dar pe drumurile din zonă apăruseră și primele automobile moderne.

Era o lume ce purta un respect deosebit învățătorilor și preoților. Se construiau școli noi și luaseră amploare căminele culturale, iar copiii erau încurajați să meargă la școală, ca să devină „domni”. Încă se construiau case tradiționale cu pridvoare de lemn pline, în anotimpul cald, cu flori — în special mușcate.

Pentru bunicii mei, Valea Motrului rămăsese acea lume de basm în care își trăiseră cele mai frumoase clipe ale copilăriei și adolescenței.

Exista pe atunci un puternic sentiment patriotic: mulți țărani și urmași ai micilor boieri își dăduseră viața în Primul Război Mondial. Familia Strehăianu și-a pierdut cei trei băieți (unchi ai bunicului meu) în cumplita înclăstare care a dus la crearea României Mari. Cu toată această imensă tragedie de familie, exista puternicul sentiment că jertfa lor nu fusese în zadar.

Dar, ca în orice poveste, au apărut și personaje și momente întunecate. „Schimbările” intervenite în România după luna decembrie a anului 1947 au afectat și această zonă în care mersul vieții părea să curgă la fel de domol ca apa Motrului.

Oamenii avuți, țărani mijlocași, învățătorii, practic „elita” vechii României au avut mult de suferit. Cei care dețineau funcții importante au fost concediați și trimiși la „munca de jos”, averile au fost confiscate prin diverse mijloace, terenurile trecute cu forța în agricultura colectivă de tip sovietic. Mulți au fost cei deportați în Bărgan (nu au scăpat de deportare nici mama, nici sora cea mică a bunicului meu) și, nu în ultimul rând, mulți au murit în închisori. S-a schimbat și mentalitatea oamenilor, a intervenit „lupta de clasă” și, ca un blestem, nici casele construite pentru „oamenii noi” nu și-au mai păstrat stilul tradițional de până atunci.

Din păcate, și după schimbările aduse de 1989, atitudinea autorităților locale a rămas rezervată, dacă nu chiar dușmănoasă față de descendenții familiilor care le mai aminteau ceva din „vechea orânduire” dinainte de comunism.

Chiar dacă s-a vrut ștergerea oricărei amintiri despre trecutul și tradițiile locale, acest lucru nu s-a putut, din fericire, îndeplini până la capăt. Au rămas poveștile și legendele transmise de către cei care au reușit să supraviețuiască tăvălugului comunist, printre care s-au numărat și bunicii mei. În zilele de vară fierbinte, era minunat să ajungem la cunoștințe (mulți urmași ai familiilor din cartea de față) care ne serveau cu șerbet sau dulcețuri — amintiri ale ospetiei din vremurile de odinioară.

După moartea bunicii și a bunicului am conștientizat și mai mult faptul că fiecare dintre noi avem obligația morală de a nu uita cine am fost și de unde am pornit.

Încă mai există urmași ai familiilor descrise de Sarmiza Cretzianu. Ea a fost prima care a înțeles pericolul dispariției acestei mici „elite nobiliare” locale și a căutat să salveze, în această carte-document, o parte din vechiul

suflet oltenesc — mărturii ale unor vremuri tulburi, de zaveră, când turcii făceau legea profitând de slăbiciunile ultimilor domni fanarioți. Sunt anii de glorie ai lui Tudor Vladimirescu, apoi de treptată modernizare a societății, la care nici boierimea de pe Valea Motrului nu putea să rămână nepăsătoare. Să nu uităm că acești boiernași, cu tot „exotismul” lor, au fost cei care, prin acțiunile lor și ale urmașilor, au contribuit la modernizarea statului român.

Fără influența familie Glogoveanu nu am fi avut momentul Tudor Vladimirescu și răscoala din 1821, atât de importantă pentru evoluția ulterioară a Principatelor. Un alt exemplu: familia Săvoiu s-a încuscrit prin căsătorii cu familii precum Crăsnaru, Bălcescu, Gigurtu și Sănătescu. Ei au deținut funcții importante în magistratură, administrația publică și armată.

Sarmiza Cretzianu a fost și o neobosită cercetătoare a monumentelor istorice. Grație ei și soțului său, Radu Cretzianu, avem o frumoasă carte dedicată culelor din Oltenia. Alături de cartea arhitectului Iancu Atanasescu, cartea familiei Cretzianu este una dintre cele mai valoroase opere de specialitate referitoare la acest episod din arhitectura românească.

Astăzi, pe Valea Motrului mai putem întâlni imagini ale familiilor boierești în portretele votive din bisericuțele ctitorite de ei — adevărate bijuterii de arhitectură. Din nefericire, multe din aceste lăcașuri sfinte sunt prost întreținute, necesitând lucrări de reparații urgente.

În privința clădirilor civile, situația este încă și mai dramatică. Dacă spectaculoasa culă a familiei Săvoiu din localitatea Lupoiaia a fost distrusă la începutul anilor 1950 ai secolului trecut, mai putem încă admira câteva monumente interesante. Casa tip culă din Larga — Samarinești se află, printr-o minune, încă în picioare. Casa

familiei Glogoveanu, situată într-un frumos parc în centrul localității Glogova, a fost transformată în casă de oaspeți — deși un muzeu în amintirea boierilor Glogoveni și a „Domnului” Tudor ar fi fost mult mai important pentru prestigiul istoric al zonei.

În orașelul Baia de Aramă, casele familiei Hârgotă (Hergot) sunt abandonate, numai Biserica „Sfinții Voievozi Mihail și Gavril” — ctitoria lui Cornea Brăiloiu și a lui Milco Băiașul — a rezistat vicisitudinilor.

Totuși, un exemplu pozitiv de recuperare a identității de familie l-am întâlnit în localitatea Broșteni — Mehedinți. Familia Cuțui, moștenitoarea casei — culă cu același nume, a recuperat clădirea monument istoric, pe care a restaurat-o și dorește ca, pe viitor, să o redea circuitului turistic. Este un pas mic, dar important pentru reîntrarea societății noastre în normalitate. Nu același lucru se întâmplă, din nefericire, cu Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, ctitoria aceleiași familii Cuțui, care se află într-o avansată stare de degradare, iar autoritățile locale se arată „incapabile” să așeze măcar un acoperiș nou deasupra acestui monument atât de nefericit, salvându-l de la o dispariție iminentă. Încă nu este prea târziu!

Astăzi, în fiecare loc din România există câte o Valea Motrului care așteaptă să fie redescoperită. Ar fi frumos, dacă am fi mai sensibili la trecutul nostru, la tradiții, la istoria noastră, să încercăm să ne salvăm amintirile de familie, dar și patrimoniul construit: bisericile vechi, culele boierești, casele tradiționale cu pridvor.

O casă „modernă” fără amintiri, cu termopan și vopsită în culori țipătoare este asemenea unui om lipsit de suflet. O asemenea construcție nu va fi niciodată un loc primitiv în care să te refugiezi sau în care să spui cu plăcere: „iată, am ajuns acasă”.

Trecutul rămâne în inima noastră, însă supraviețuirea memoriei istorice și a patrimoniului construit depinde doar de noi, de felul în care vom reuși să le transmitem mai departe, celor care vor veni după noi. Este o invitație la apostolat, pe urmele Sarmizei Cretzianu. Urmându-i exemplul, să facem ca „povestea” să continue...

ALIN SAIDAC

aprilie 2015

MOTTO

*Am încercat să istorisesc, așa cum le-am auzit
din gura bunicii mele, aceste întâmplări
de altădată din viața neamurilor
și vecinilor noștri,*

S. C.

DE PE VALEA MOTRULUI

*...trec anii cu roata,
Fug vremurile ușoare, fug și nici o poartă
A le opri nu poate...*
MIRON COSTIN

*M*otrul continuă să curgă prin valea lui de totdeauna, printre șirurile dealurilor verzi, în același ținut zâmbitor și romantic, udând același pământ, iubirea și mândria atâtor trecute neamuri boierești.

Valea Motrului, însă, nu mai este. A pierit mica aristocrație zisă boierimea de pe Valea Motrului. S-au stins ori au sărăcit cei mai mulți dintre „boierii de Motru”.

Nu mai sunt Hârgoteștii de la Baia de Aramă, stinși și Hârgoteștii de la Târnița, în al căror conac, ridicat de pitarul Hârgotă pe la 1830, era o sufragerie cunoscută în tot ținutul prin bazinul ei cu capul de leu pe unde curgea apa izvoarelor de munte adusă cu meșteșug pe olane, bazin tot timpul plin de păstrăvi pentru musafirii de care era totdeauna bucuros stăpânul casei.

La Glogova e pustiu și paragină. Glogovenii, cei mai de seamă boieri de pe Motru, s-au lepădat de mult de moșia lor de baștină. Parcul de la Glogova, care se oprește

în albia Motrului, a rămas un loc de vis și de tristețe. O grădină de basm în jurul casei încremenită într-o înfățișare de apărare împotriva vremurilor. În bătrânul cerdac pare că se zăresc umbre: e clucerul Glogoveanu, demn și înțelept, mai departe Tudor Vladimirescu, trufaș și plin de visuri ambițioase.

Numai pisania bisericii mai amintește, la Cătun, de boierul Lazăr Șăinoiu și de neamul lui înrudit cu Brădeștii și Brăiloi.

La Moara Mandii — zestrea cucoanei Lenii, fiica logofătului Stăiceanu — nu se mai face în ziua de Sfântul Pantelimon „nedeia boierească”, numită astfel pentru că acea zi nefiind praznic mare, puțini erau cei ce-și puteau îngădui să lase munca pentru a merge la nedeie. Casă scundă, cu tindă prelungă și baia turcească de alături — făcută de Trașcă Pârvulescu, bărbatul dumneai — de care se minuna tot înconjurul, sunt părăsite. La Stroești, nu mai e nimeni din cei de altădată, urmașii lor s-au sprânjit în lume. Cula de bârne și-a schimbat și ea înfățișarea.

Așezarea de la Crainici stă și ea părăsită de mult. Cula trunchiată se dărâmă încet, câte puțin în fiecare zi. Alături, lângă biserica cu turla ascuțită, pe pereții căreia sunt zugerăviți ctitorii, boierii Burnăzești, este mormântul ultimului Burnaz, mare și pătimaș vânător despre care povestesc oamenii că l-au jelit copoii pe mormânt până ce au murit și ei.

La Florești tot așa. Nimeni nu mai știe că neamul Floreștilor a stăpânit vreodată aceste locuri. Moșia înstrăinată nu mai este astăzi decât o floare în ghiarele leului heraldic de pe stema unui inel.

La Stăic, porțile au rămas date în lături, nemaivând cine le închide. Ferestrele își îndreaptă la drum ochii

lipsiți de lumini. Cucoana Masinca Hârgotă, Stăiceanca, stăpâna așezării, nu mai privește cu binoclul peste lunca Motrului ca altădată de la locul ei obișnuit din cerdac; își doarme de mult somnul de veci în biserica din deal. Nici moș Ion, țiganul dezrobit, bucătar neîntrecut în galantine și înghețate, nu mai este.

La Lupoiaia, casa lui cuconu Costache Săvoiu, goală; alături, cula cu liniile ei svelte, pe jumătate dărâmată, adăpostește niște capre. Peste Motru, la Zegujani, un conac mare, plin de povești cu comori și stafii, trecut din mână în mână ca și pământul. Boboiceni nu mai sunt. Dacă pe undeva se mai află vreun urmaș, desigur că a uitat că se trage din boierii de la Zegujani.

Unde sunt seratele cucoanei Nicolîța Boboiceanca din Turnu-Severin, la care se ardeau într-o singură noapte lumânări de cinci galbeni și se danțau valsuri și mazurci până în zori?

Mai departe, la Broșteni, cula Cuțuieștilor, cea mai măreață din ținutul Motrului, e pustie. Stins și neamul lui Cuțui, căpitanul de panduri, mâna dreaptă a lui Tudor Vladimirescu.

Bălenii de la Samarinești au pierit și ei, urmăriți de un blestem înfricoșat. Conacul lor s-a dărâmat de mult și nu i se mai știe nici locul.

De neamul Strehăienilor, rămas fără urmaș de parte bărbătească, nu mai pomenește nimeni. Casele lor sunt părăsite.

Și așa peste tot. Pe la toate așezările de boieri și boier-nași: la Nișulești, la Păpești, la Iupceni, la Severineni, la Nicolicești, la Gărdăreni ca și în atâtea alte locuri.

S-au dus ei, s-au dus și obiceiurile și tradiția fudulei dar săracei boierimi de pe Valea Motrului. Care din boierii de prin partea locului nu revendicau — pe drept